

Socijalno podrijetlo i obrazovne nejednakosti: istraživanje na primjeru osječkih studenata i srednjoškolaca

Željko PAVIĆ
Krunoslav VUKELIĆ
Audeo, Osijek
audeo@audeo.hr

Autori polaze od tvrdnje da u suvremenome, informacijskom društvu obrazovanje ima sve veću ulogu, kako u pogledu stvaranja društvenog blagostanja, tako i u pogledu utjecaja na stvaranje društvenih nejednakosti. Jednakost obrazovnih šansi stoga se nameće kao bitna sastavnica postizanja pravednoga, meritokratskog društva, a ona uključuje smanjivanje utjecaja socijalnog podrijetla na obrazovna postignuća kako bi ona predstavljala rezultat individualne nadarenosti i truda. U radu se dalje prezentiraju rezultati empirijskog istraživanja na uzorku od 400 osječkih srednjoškolaca i studenata završnih godina sa svrhom ustanovljavanja postojanja ili nepostojanja obrazovnih nejednakosti. U prvom dijelu istraživanja napravljena je analiza socijalnog podrijetla studenata završnih godina, koja je pokazala da je stupanj obrazovanja roditelja studentske populacije u prosjeku viši od opće populacije. U drugome je dijelu istraživanja utvrđeno da je namjera nastavka školovanja kod srednjoškolskih maturanata povezana sa stupnjem obrazovanja njihovih roditelja te da se taj utjecaj uglavnom ostvaruje preko prijašnjeg odabira vrste srednje škole (tj. gimnazije). Ti rezultati upućuju na postojanje obrazovnih nejednakosti, tj. na narušavanje načela jednakosti obrazovnih šansi, no točnije utvrđivanje tih nejednakosti i njihovih uzroka zahtijevalo bi šire istraživanje.

Ključne riječi: informacijsko društvo, obrazovanje, socijalno podrijetlo, meritokracija, obrazovne nejednakosti

Uvod

Raznolike teorije »društva znanja«, »informacijskog društva«, »postindustrijskog društva« i sl. kao ključnu formativnu karakteristiku suvremenih društava ističu obradu informacija. Ubrzan razvoj informacijskih tehnologija omogućuje dosad nezabilježenu brzinu u stvaranju novih i širenju postojećih informacija, a te tehnološke promjene mijenjaju gospodarstvo i društvenu strukturu. Gospodarski sektori neposredno ili posredno vezani za obradu informacija, poput masovnih medija i industrije zabave, marketinga,

obrazovanja, istraživanja i razvoja i sl., čine sve veći udio u BDP-u, čime se znatno mijenja i struktura zanimanja i društvena stratifikacija – industrijskog radnika sve više zamjenjuju uredski službenici, istraživači i marketinški stručnjaci. Tako, primjerice, istraživanje provedeno na uzorku devetnaest zemalja OECD-a pokazuje da je u posljednjih tridesetak godina prosječni godišnji porast zapošljavanja u sektorima vezanima za proizvodnju i distribuciju znanja iznosio približno 0,3%, a sličan je i porast udjela tih sektora u proizvodnji dodane vrijednosti. Ukupni udio u zapošljavanju koji otpada na spomenute sektore u tim je zemljama iznosio približno 22% (Rohrbach, 2007: 669–672). Iako posljednja brojka pokazuje da sektor znanja i informacija još uvijek nije dominantan, njegova je rastuća važnost očita.

Informatizacija gospodarstva omogućuje i sve preciznije identificiranje specifičnih potreba potrošača putem istraživanja tržišta i njegove segmentacije, što dovodi do fleksibilne specijalizacije i postfordističke organizacije rada i života. Masovne birokratizirane organizacije i dugotrajno planiranje zasnovani na masovnoj proizvodnji bivaju zamijenjeni timskim radom na specifičnim kratkotrajnim projektima. Hijerarhijsku paradigmu koju karakteriziraju depersonalizirane uloge zasnovane na strogoj podjeli rada, individualnim zadacima i eksplicitnom slijeđenju strogo određenih pravila, nasljeđuje fleksibilna paradigma s personaliziranim ulogama, implicitnim pravilima i plitkom hijerarhijom (Brown, 1995: 39). Sveobuhvatnost i dubina tih promjena sugeriraju zaključak da se pojavila kvalitativno drukčija vrsta društva koja zamjenjuje dotadašnje industrijsko društvo. Ako suvremeno društvo, zasnovano na znanju i informacijama, opisujemo u dijakronijskom smislu, kao novu epohu u razvoju društava (u najmanju ruku onih zapadnih), tada se najčešće rabi izraz »postindustrijsko društvo«, dok se u slučaju sinkronijske karakterizacije suvremenih društava najčešće koriste izrazi »informatijsko društvo« ili »društvo znanja« (Böhme, 1997: 450).

Bilo kako bilo, ovako opisan novi tip društva po definiciji uključuje i veću ulogu obrazovanja i obrazovnog sustava, kako za društveni položaj pojedinaca, tako i za blagostanje cijeloga društva. Već spomenuto istraživanje (Rohrbach, 2007) pokazuje da je »posredovanje znanja« najzastupljenija funkcionalna skupina u sektoru znanja,¹ dok unutar te funkcionalne skupine upravo obrazovanje zauzima najznačajniju ulogu. Naime, posredovanje znanja čini oko 10% ukupnog broja zaposlenih, a približno dvije trećine tog udjela otpada na obrazovanje (Rohrbach, 2007: 675). No, porast uloge obrazovanja nadilazi njegovo gospodarsko značenje budući da ima i šire

¹ Treba naglasiti i rastuću ulogu »menadžmenta znanja« kamo pripadaju računovodstvo, pravne usluge, porezno savjetovanje i sl.

sociološke implikacije. Kako se položaj na tržištu rada i općenito životne prilike svakog pojedinca sve više vezuju uz stupanj njegova obrazovanja, obrazovanje postaje važnim kanalom društvene promocije, a samim time i sredstvom nastanka pravednoga, meritokratskog društva.

No, brojna istraživanja,² čiji rezultati, doduše, variraju ovisno o mjestu i vremenu provođenja, upućuju na to da socijalno podrijetlo pojedinca znatno utječe na njegov obrazovni uspjeh, a time i na zauzimanje određenoga društvenog položaja u odrasloj dobi. Brojni su razlozi za to, a idu od onih individualnih (naslijeđene sposobnosti ili osobine ličnosti), preko mikro društvenih (specifičnosti obiteljske socijalizacije, materijalna ili lingvistička deprivacija i sl.) do makrodruštvenih (organizacija obrazovnog sustava). Općenito se može reći da se teorije koje objašnjavaju socioekonomske razlike u obrazovnim postignućima oslanjaju na *slabe* i *jake* konceptualizacije društvene isključenosti u obrazovanju (Reay, 2004: 538–539). Slabe konceptualizacije uzroke tih razlika vide u internim značajkama društvenih slojeva koji zaostaju u obrazovnim postignućima, dok se jake konceptualizacije oslanjaju na intencionalno društveno zatvaranje od strane viših društvenih slojeva, koji odbijaju poimanje obrazovanja kao javnog dobra te se koriste vlastitim resursima za ostvarivanje nadmoćnog položaja na obrazovnom tržištu.

I novija istraživanja socijalnog profila studenata provedena na pojedinih sveučilištima u Hrvatskoj (Bjelajac i Pilić, 2005; Ilišin, 2008) pokazuju jak utjecaj socijalnog podrijetla (obrazovanja roditelja), odnosno socijalnu selekcioniranost studenata kao društvene skupine. Ti podatci očitito upućuju na postojanje obrazovnih nejednakosti u hrvatskome obrazovnom sustavu.

Osim teorijskog tumačenja važnosti obrazovanja u suvremenim društvima i objašnjenja pojma obrazovnih nejednakosti, temeljna je svrha ovoga rada empirijskim istraživanjem ustanoviti postojanje ili nepostojanje utjecaja socijalnog podrijetla (obrazovanja roditelja) na studiranje na osječkom sveučilištu. Također se pokušalo i ustanoviti u kojem se trenutku ostvaruje mogući utjecaj socijalnog podrijetla – pri upisu u pojedinu vrstu srednje škole ili na kraju srednje škole (pri upisu na fakultet). Drugim riječima, željelo se ustanoviti koja je obrazovna tranzicija, ona iz osnovne u srednju školu ili ona iz srednje škole na fakultet, odgovorna za postojanje obrazovnih nejednakosti.

U nastavku će se rada dati teorijski uvod u problematiku društvenih nejednakosti u obrazovanju i važnosti obrazovanja za postizanje meritokratskog društva, a potom će se iznijeti osnovni podatci o provedenom istraživanju i njegovi rezultati.

² Za pregled vidjeti Lynch i Baker (2005) ili Chiu i Khoo (2005).

Obrazovanje i meritokratsko društvo

Uloga obrazovanja u informacijskom društvu nadilazi puki statistički udjel obrazovnih usluga u BDP-u. Osim što je obrazovanje potrošačko dobro kao i svako drugo – obrazovati se može i zbog osjećaja vlastitog zadovoljstva ili samoaktualizacije bez očekivanja financijskog povrata uloženi sredstava, obrazovanje je povezano i sa stvaranjem ljudskog kapitala koji je jedan od osnovnih čimbenika stvaranja društvenog bogatstva. No, sociološki je vrlo bitno napomenuti da je obrazovanje i tzv. statusno dobro, odnosno da povećana potražnja za obrazovnim uslugama može biti i rezultat imperativa postizanja društvenog statusa (obrazovanje kao sredstvo društvene promocije) ili očuvanja postojećega društvenog statusa (obrazovanje kao »defanzivno« dobro). Naime, ekspanzija obrazovanja, pogotovo onoga visokog, dovodi do sve većih zahtjeva u pogledu obrazovnih kvalifikacija, čak i kad to nije opravdano povećanjem tehničke složenosti pojedinih poslova. U skladu s time, postoji pritisak da se postiže sve viši stupanj obrazovanja, kako bi se postigao određeni društveni status, ili ga se zadržalo u međugeneracijskom smislu. Rezultat je u konačnici povećanje ukupnog stupnja obrazovanja sa smanjenom vrijednošću specifičnih obrazovnih kvalifikacija u odnosu na prethodno razdoblje, tj. »inflacija diploma«.

Dakle, osim potrošačkog i produktivnog aspekta, bitne su i implikacije obrazovanja na stvaranje ili smanjivanje društvenih nejednakosti. Prema Robertu Reichu (2003) događa se sve veća polarizacija u društvenom položaju između manje obrazovanih radnika koji obavljaju rutinske manualne poslove u proizvodnji roba ili pružaju rutinske osobne usluge, s jedne, te visokoobrazovanih »simboličkih analitičara« koji se bave kreativnim poslovima koji uključuju definiranje, analizu i rješavanje problema, s druge strane. Razlog te polarizacije, prema Reichu, treba tražiti u širenju ekonomske globalizacije, odnosno izloženosti globalnoj konkurenciji i globalnom tržištu. Radnici u rutinskim poslovima ranije su putem sindikalne pregovaračke moći mogli izboriti veće plaće prijeteći industrijskim konfliktima, štrajkovima i društvenim nemirima. Danas je njihova pregovaračka moć smanjena budući da rutinski poslovi zbog razvoja informatičke tehnologije mogu s lakoćom biti prebačeni u manje razvijene zemlje. Širenje svjetskog tržišta, s druge strane, pogoduje simboličkim analitičarima budući da oni svoje visoko tražene usluge mogu nuditi na svjetskoj razini, a smanjenje sindikalne moći eliminira i negativne posljedice velikih razlika u plaćama na socijalni mir i konsenzus (Reich, 2003: 168–171). Zbog tih je razloga u suvremenom društvu sve važnije biti obrazovan, kreativan stvaratelj i obrađivač informacija.

Posljedice obrazovanja na društvene nejednakosti u posljednje su vrijeme prepoznate i u političkoj areni. Štoviše, moglo bi se reći i da postoji

svojevrsni konsenzus između suvremene ljevice i desnice kad je u pitanju isticanje uloge obrazovnog sustava u stvaranju pravednog društva, društva jednakih šansi. Naime, ako svi društveni slojevi imaju jednako otvoren pristup i prohodnost u obrazovnom sustavu, tada bi se i sve društvene nejednakosti zasnovane na postignutom stupnju obrazovanja i njegovu tržišnom vrednovanju mogle smatrati podnošljivim i legitimnim. Desnica u toj ideji vidi još jednu potvrdu ideje da su sve društvene nejednakosti zasnovane na osobinama pojedinca, a ne nepravednim pravilima igre i strukturi društvene moći pa je stoga svaka državna intervencija u prilog smanjenja društvenih nejednakosti i nepravedna i nedjelotvorna. Suvremena ljevica u obrazovanju vidi mogućnost popravljavanja društvenog položaja nižih društvenih slojeva i stvaranja otvorenog društva u situaciji kad masovna redistribucija dohotka i snažna socijalna država više ne predstavljaju realnu opciju u novim okolnostima dominacije neoliberalne politike, globalizacije i pada socijalizma. Tako i Anthony Giddens u svojoj programatskoj knjizi *Treći put: obnova socijaldemokracije* (1998) izrijeком odbacuje klasnu borbu i klasičnu državnu fiskalnu intervenciju kao put za smanjenje društvenih nejednakosti. U novoj socijaldemokratskoj politici obrazovanje postaje glavnim sredstvom ne samo povećanja apsolutne razine nacionalnog bogatstva, nego i put do njegove pravedne raspodjele, što se praktično potvrđuje i u visokim izdatcima za obrazovanje u proračunima socijaldemokratskih vlada.

Obrazovanje se, dakle, smatra instrumentom koji s jedne strane nudi priliku za svakog pojedinca za osobno napredovanje u društvu, a s druge strane omogućuje smanjivanje klasnih nejednakosti. Te su političke ideje već dulje vrijeme prisutne u sociologiji kroz teorijske rasprave o pojmu meritokracije i empirijska istraživanja kojima se nastoji procijeniti stupanj u kojem su pojedina društva meritokratska.

Kako ističe John Goldthorpe, pojam meritokracije ušao je u širu upotrebu između ostalog i zbog toga što je obuhvaćao tri već prisutne ideje: ideju o jednakoj dostupnosti kanala društvene promocije putem poslova u državnim službama svim društvenim slojevima, ideju o tome da pristup obrazovanju i uspjeh u njemu trebaju biti povezani s urođenim sposobnostima učenika, a ne njihovim socijalnim podrijetlom te ideju da društvene nejednakosti u industrijskim društvima trebaju biti zasnovane isključivo na razlikama u individualnim postignućima (Goldthorpe, 2003: 663). Preciznija pojmovna analiza pokazuje da bi se određivanje je li neko društvo meritokratsko ili nije trebalo zasnivati na empirijskom odnosu između socijalnog podrijetla (sloja kojemu pripadaju roditelji), postignutoga stupnja obrazovanja te društvenog sloja kojemu pojedinac pripada kao odrasla osoba (određišni društveni sloj). Prema najčešćem shvaćanju, meritokratsko bi društvo

bilo ono u kojemu je stupanj obrazovanja izrazito povezan s društvenim slojem kojemu pojedinac pripada u odrasloj dobi (stupnjem postignutoga društvenog statusa), odnosno ono društvo u kojemu je socijalno podrijetlo slabo povezano sa stupnjem obrazovanja što ga pojedinac postigne, kao i s njegovim odredišnim društvenim slojem (Goldthorpe, 2003: 666–667). No, empirijski nalazi povezanosti između tih varijabli (i sami vrlo raznoliki) mogu biti protumačeni na različite načine, tj. mogu biti tumačeni kao izraz postojanja ili nepostojanja meritokracije ovisno o tome kako se definira pojam *zasluge*. Ponajprije jaka povezanost stupnja obrazovanja i odredišnog sloja ne mora nužno označavati društvo u kojemu se društveni položaji zauzimaju na temelju zasluga. Poslodavci možda, primjerice, zapošljavaju ljude s visokim stupnjem obrazovanja jer po kulturnim obilježjima već sličje postojećim zaposlenicima ili je taj način izbora ljudi jednostavno najbrži i najjednostavniji. Nadalje, jaka povezanost socijalnog podrijetla i stupnja obrazovanja pojedinca te stupnja obrazovanja i odredišnog sloja mogla bi značiti kredencijalističko društvo u kojemu su sposobnosti u najvećoj mjeri hereditarne. Niti izravna, obrazovanjem neposredovana, povezanost socijalnog podrijetla i odredišnoga društvenog sloja ne mora nužno biti izraz nepostojanja meritokracije. Naime, dobar dio današnjih radnih mjesta vezan je uz djelatnosti u kojima su društvene vještine i sposobnost kvalitetne samoprezentacije važniji od stečenih znanja ili kognitivnih sposobnosti u užem smislu. A upravo se društvene vještine, načini ponašanja i osobni stil uče unutar obitelji, a time i veza između socijalnog podrijetla i odredišnoga društvenog sloja može biti pojačana (Goldthorpe, 2003: 669). Unutar obitelji često se stječu i poduzetničke vještine, kao i motivacija za pokretanja vlastitog posla, odnosno bavljenje poduzetništvom (Pavić, 2008), što također donekle može ojačavati nasljeđivanje društvenog statusa.

Kakva god, međutim, bila empirijska povezanost između stupnja obrazovanja i postignutoga društvenog statusa, jednakost obrazovnih šansi bitan je čimbenik postizanja pravedno uređenog društva u kojemu socijalno podrijetlo pojedinca ne bi trebalo na odlučujući način utjecati na njegove životne mogućnosti. Jednakost obrazovnih šansi može se definirati kao izjednačavanje uvjeta koji su povezani s obrazovnim postignućima kako bi svi pojedinci imali mogućnost realiziranja svojih sposobnosti, tj. kako bi obrazovna postignuća svakog pojedinca bila što više povezana s njegovim sposobnostima i uložnim trudom. Dakle, jednakost obrazovnih šansi ne uključuje samo formalnu jednakost, odnosno jednak pristup obrazovanju u formalno-pravnom smislu, nego i identificiranje i uklanjanje svih društvenih čimbenika koji dovode do nejednakog pristupa obrazovanju i nejednakih obrazovnih rezultata, čimbenika koji su rezultat socijalnih razlika ili

svjesnoga društvenog zatvaranja koje putem pribavljanja obrazovnih kvalifikacija reproducira društvene nejednakosti na nelegitiman način.

Tako definirana jednakost uvjeta u kontekstu obrazovanja može biti narušena zbog niza gospodarskih, društvenih i kulturnih čimbenika. Nedostatak novčanih sredstava tako može biti bitna zapreka nastavku školovanja, dok u društvima u kojima postoji jača diferencijacija škola te izraženije postojanje privatnoga obrazovnog sektora financijska moć može omogućiti i kvalitetnije i raznolikije obrazovne mogućnosti. Diferencijacija škola najčešće dovodi i do daljnjeg povećavanja razlika u obrazovnim postignućima. Škole s »povoljnijim« socijalnim sastavom najčešće privlače učenike s boljim obrazovnim postignućima, pa stoga i njihova uspješnost dodatno raste. Škole s većim brojem učenika iz nižih društvenih slojeva najčešće su uhvaćene u spiralu pada budući da i njihova obrazovna postignuća padaju odlaskom kvalitetnijih učenika. Zbog tih razloga i ustrojavanje obrazovnog sustava s jačim oslanjanjem na tržišnu samoregulaciju i roditeljski izbor redovito znači i povećavanje razlika u obrazovnim postignućima kod učenika različitoga socijalnog podrijetla. Primjer s obrazovnim tržištima u Engleskoj pokazuje da roditelji s većim financijskim resursima i društvenim vezama mogu svojoj djeci omogućiti obrazovne opcije koje nisu otvorene djeci čiji roditelji nemaju te resurse; opcije poput preseljenja u područja s kvalitetnijim školstvom te školovanja u selektivnijim i privatnim školama (Reay, 2004).

Postojanje obrazovnih nejednakosti može biti i posljedica veće ili manje razine kulturnog kapitala kod roditelja ili djece. U kulturni kapital u širem smislu možemo ubrojiti i različite vrijednosti koje se obrazovanju pridaju, odnosno stupanj prihvaćenosti pojedinih društvenih normi (individualno postignuće, orijentacija na budućnost i sl.) koji može biti nejednak kod djece različitoga socijalnog podrijetla. No, u užem smislu taj se pojam odnosi na način ponašanja i izražavanja, odnosno na stilove, ukus i preferencije povezane s dominantnom kulturom, a u sociologiju obrazovanja uveo ga je Pierre Bourdieu. Budući da se kulturni kapital odnosi na dominantnu kulturu koja se reproducira i u obrazovnom sustavu, a da je ta kultura zasnovana na modelima ponašanja viših društvenih slojeva, djeca iz tih slojeva imaju mogućnost kvalitetnije samoprezentacije koja dovodi do boljšega obrazovnog uspjeha kroz zamjenu stila sa sposobnostima ili »sophisticiranog« načina verbalnog izražavanja sa znanjem. Tako Sullivan (2001) utvrđuje da je kulturni kapital roditelja, mjeren kroz čitanje, odlazak u galerije i muzeje, praćenje TV-emisija o kulturi i sl., snažno povezan s društvenim slojem kojemu pripadaju te da postoji snažna povezanost između kulturnog kapitala roditelja i njihove djece. Još je važnije to što varijabla kulturnog kapitala roditelja u korištenom modelu donekle smanjuje utjecaj društvenog sloja roditelja na

postignute rezultate na standardiziranim testovima,³ što upućuje na to da se utjecaj društvenog sloja na obrazovna postignuća jednim dijelom ostvaruje upravo preko kulturnog kapitala (Sullivan, 2001: 907).

Uspješnost pretvaranja materijalnog i kulturnog kapitala u obrazovna postignuća ovisi i o društvenom kapitalu roditelja. Društveni kapital označava uključenost u društvene mreže koje omogućuju ili poboljšavaju razmjenu oskudnih resursa (znanje, informacije, novac i sl.), pa stoga društveni kapital djeluje kao »infrastrukturna« potpora drugim dvjema vrstama kapitala. Drugim riječima, društveni kapital omogućuje da se druge vrste kapitala uspješno pretvore u druge poželjne stvari, u ovome slučaju u prohodnost kroz obrazovni sustav, tj. u obrazovna postignuća. Budući da roditelji koji pripadaju višim društvenim slojevima posjeduju i veće količine društvenog kapitala, tj. da je društveni kapital nejednoliko distribuiran na stratifikacijskoj ljestvici, društveni kapital predstavlja bitnu poveznicu između društvene i obrazovne stratifikacije (Ream i Palardy, 2008).

Dakle, jednakost obrazovnih šansi bitna je sastavna meritokratskog društva, a cijeli niz čimbenika povezanih uz materijalni, kulturni i društveni kapital može biti odgovoran za postojanje ili nepostojanje obrazovnih nejednakosti. Zbog tog se razloga u ovome radu empirijskim istraživanjem nastojalo procijeniti kolike su obrazovne nejednakosti na osječkom području, tj. koliko je socijalno podrijetlo učenika povezano s njihovim putem kroz obrazovni sustav te na kojim se obrazovnim stupnjevima odvija utjecaj socijalnog podrijetla.

Osnovni podatci o istraživanju

Empirijsko istraživanje, čiji se rezultati ovdje predstavljaju, provedeno je krajem 2007. godine na tzv. dvoetafnom klasterskom uzorku 200 učenika završnih godina osječkih srednjih škola te 200 studenata završne godine fakultetâ Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. U prvoj su etapi slučajno odabrane srednje škole i fakulteti koji će sudjelovati u istraživanju, vodeći računa o razmjernoj zastupljenosti svih tipova srednjih škola (strukovne škole i gimnazije) te vrsta fakulteta (društveni, humanistički, biotehnički i tehnički studiji). U drugoj su etapi slučajno odabrana razredna odjeljenja i studijske grupe na kojima je provedeno skupno anketiranje. Anketiranje je trajalo petnaestak minuta, a odgovori pojedinih ispitanika bili su anonimni. Istraživanje je provedeno u sklopu šireg projekta koji se odnosio na poduzetničke i obrazovne ambicije mladih i sociokulturne determinante bavljenja poduzetništvom, a proveli su ga Grad Osijek i Agencija za ispitivanje javnog mnijenja Audeo iz Osijeka.

³ Istraživanje je rađeno u Engleskoj pa su u pitanju GCSE testovi.

U Tablici 1 naveden je broj učenika iz pojedinih škola i fakulteta koji su sudjelovali u istraživanju, kao i njihova spolna struktura. Vidljivo je da je broj muških i ženskih ispitanika bio vrlo sličan, a varijacije u broju muških i ženskih ispitanika u pojedinim školama i fakultetima približno odgovaraju njihovoj spolnoj strukturi.

Tablica 1. Struktura uzorka

	<i>Ženski</i>	<i>Muški</i>	<i>Ukupno</i>
Ekonomska i upravna škola	17	8	25
Graditeljsko-geodetska škola	5	16	21
III. gimnazija Osijek	25	19	44
Obrtnička škola	15	3	18
Strojarska tehnička škola	2	35	37
Prirodoslovna gimnazija i tehnička škola Ruđera Boškovića	14	7	21
Elektrotehnička i prometna škola	2	32	34
Filozofski fakultet	25	16	41
Elektrotehnički fakultet	6	29	35
Ekonomski fakultet	52	30	82
Poljoprivredni fakultet	31	11	42
Ukupno	194	206	400

Kako je prethodno naznačeno, socijalno podrijetlo učenika i studenata operacionalizirano je kroz najviši stupanj obrazovanja što su ga postigli njihovi roditelji (nezavršena ili završena osnovna škola, srednja škola, viša škola i fakultet). Namjera nastavka školovanja kod srednjoškolaca mjerena je pitanjem »Namjeravate li nakon završetka školovanja nastaviti školovanje na nekom od fakulteta?«, s mogućim odgovorima »da« i »ne«. U istraživanju je korištena i varijabla spola učenika i studenata, a srednje su škole za potrebe analize podijeljene na gimnazije, obrtničke i strukovne škole. Usporedba obrazovanja roditelja studenata s općom populacijom napravljena je na temelju rezultata »Popisa stanovništva Republike Hrvatske« iz 2001. godine, što ga je proveo Državni zavod za statistiku, odnosno iz odgovarajućih podataka za Grad Osijek u tom popisu (www.dzs.hr).

Rezultati istraživanja i rasprava

U prvom je dijelu analize provedena usporedba stupnja obrazovanja roditelja studenata završnih godina studija sa stupnjem obrazovanja opće populacije Grada Osijeka. Uzeti su u obzir upravo studenti završnih godina

budući da su oni vrlo blizu ostvarenja konačnog cilja, tj. završetka studija, pa je ustanovljavanje moguće socijalne selekcioniranosti tih studenata osobito bitno. Korišteni su sekundarni podatci, a kao referentna skupina uzeta je dobna kohorta starosti između 45 i 59 godina, budući da većina roditelja studenata koji su sudjelovali u istraživanju vjerojatno dolazi iz te populacije.⁴ Preciznija usporedba uključivala bi točnu dob roditelja studenata i njihovu usporedbu s općom populacijom, no ti podatci nisu bili dostupni u istraživanju pa smo se morali zadovoljiti takvom aproksimacijom.

Ovdje se, dakle, pokušalo utvrditi je li populacija osječkih studenata (tj. studenata završnih godina) društveno selekcionirana skupina, imajući na umu obrazovanje njihovih roditelja. Stoga je proveden χ^2 test stupnja podudaranja (*goodness of fit*) s nultom hipotezom po kojoj stupanj obrazovanja očeva i majki osječkih studenata nije različit od stupnja obrazovanja opće populacije koja pripada spomenutoj dobnoj kohorti. Rezultati usporedbe obrazovanja očeva studenata s općom populacijom Osijeka, točnije odnos između empirijskih frekvencija utvrđenih istraživanjem i teorijskih frekvencija koje bi se mogle očekivati na temelju sekundarnih statističkih podataka, prikazani su u Tablici 2.

Tablica 2. Studentska populacija – obrazovanje očeva

<i>Stupanj obrazovanja</i>	<i>Empirijska frekvencija</i>	<i>Očekivana frekvencija</i>
Nezavršena ili završena osnovna škola	12	36
Srednja škola	111	117
Viša ili visoka škola	72	42

$\chi^2 = 37,736$; $p < 0,0001$

S obzirom na to da je χ^2 statistički značajan na unaprijed odabranoj razini $\alpha = 0,05$, tj. da se empirijske i teorijske frekvencije znatno razlikuju, nulta je hipoteza odbačena, tj. može se reći da osječki studenti imaju relativno obrazovanije očeve u usporedbi s općom populacijom. Tako npr. udio visokoobrazovanih očeva u toj dobnoj kohorti u općoj populaciji iznosi otprilike 21,5% (očekivana frekvencija 42), dok taj udio u uzorku iznosi 36,9% (empirijska frekvencija iznosi 72).

Nulta je hipoteza odbačena i u slučaju obrazovanja majki, a rezultati su prikazani u Tablici 3. Slično kao i u slučaju obrazovanja očeva, vidljiva je znatna nadzastupljenost studenata s visokobrazovanim majkama,

⁴ Kako je prethodno napomenuto, korišteni su podatci iz Popisa stanovništva RH iz 2001., što ga je proveo Državni zavod za statistiku.

a podzastupljenost studenata čije majke imaju nezavršenu ili završenu osnovnu školu. Tako primjerice očekivani udio studenata s majkama koje imaju nezavršenu ili završenu osnovnu školu iznosi 36,2% (očekivana frekvencija 71), dok udio iz uzorka iznosi samo 7,1% (empirijska frekvencija iznosi 14).

Tablica 3. Studentska populacija – obrazovanje majki

<i>Stupanj obrazovanja</i>	<i>Empirijska frekvencija</i>	<i>Očekivana frekvencija</i>
Nezavršena ili završena osnovna škola	14	71
Srednja škola	105	87
Viša ili visoka škola	77	38

$$\chi^2 = 89,511; p < 0,0001$$

Ti rezultati pokazuju da socijalno podrijetlo ima utjecaja na vjerojatnost upisivanja fakulteta na nekom od fakulteta osječkog sveučilišta, kako je to već utvrđeno na nekim drugim hrvatskim sveučilištima.⁵ Naime, očito je da studenti završnih godina u smislu vlastitoga socijalnog podrijetla ne predstavljaju statistički presjek opće populacije Grada Osijeka, nego su relativno selekcionirana skupina koja češće dolazi iz obitelji obrazovanih roditelja. Drugim riječima, djeca iz obitelji s visokoobrazovanim roditeljima imaju veću vjerojatnost upisivanja fakulteta od djece s manje obrazovanim roditeljima. Kako bi se pokušalo utvrditi je li ta selekcioniranost plod odluka učenika i/ili roditelja na kraju ili početku srednje škole, proveden je drugi dio istraživanja, koji se odnosi na namjere nastavka školovanja kod osječkih srednjoškolaca.

Namjera nastavka školovanja srednjoškolaca bitna je varijabla kad je u pitanju problematika obrazovnih nejednakosti u hrvatskom kontekstu budući da je riječ o drugoj bitnoj tranziciji u hrvatskom obrazovnom sustavu. U prvoj tranziciji, iz osnovne u srednju školu, moguće je pretpostaviti početno djelovanje obrazovnih nejednakosti budući da biranje određenog tipa škole (npr. gimnazije u odnosu na strukovnu ili obrtničku školu) izravno utječe na kasniji odlazak na fakultet. U istraživanju su neizravno ispitivane obje tranzicije, a željelo se utvrditi koliko je druga tranzicija (odlazak na fakultet nakon završetka srednje škole) neovisna o onoj prvoj kad su posrijedi obrazovne nejednakosti. Drugim riječima, željelo se utvrditi ima li obrazovanje roditelja utjecaja na odlazak na fakultet, neovisno o utjecaju koje je imalo na prvu tranziciju (biranje određenog tipa srednje škole).

⁵ Primjerice na zagrebačkom (Ilišin, 2008) i splitskom (Bjelajac i Pilić, 2005).

Budući da je cilj istraživanja bio utvrditi postoji li povezanost stupnja obrazovanja roditelja s namjerama nastavka školovanja učenika završnih razreda srednjih škola, napravljena je kontingencijska tablica u kojoj su križane varijable obrazovanja oca i namjere upisivanja fakulteta od strane srednjoškolaca.

Tablica 4. Namjera nastavka školovanja i stupanj obrazovanja oca

<i>Obrazovanje oca</i>	<i>Namjera nastavka školovanja</i>		
	<i>Ne</i>	<i>Da</i>	<i>Ukupno</i>
Nezavršena ili završena osnovna škola	7 58,3%	5 41,7%	12
Srednja škola	35 31,8%	75 68,2%	110
Viša ili visoka škola	15 21,1%	56 78,9%	71
Ukupno	57	136	193

Iz Tablice 4 vidljivo je da djeca s obrazovanim očevima češće planiraju nastaviti školovanje na nekom od fakulteta. Primjerice gotovo 79% učenika s fakultetski obrazovanim ocem namjerava nastaviti školovanje, dok kod učenika čiji su očevi u najboljem slučaju završili osnovnu školu, taj udio iznosi približno 42%. Učenici čiji su očevi završili srednju školu po namjerama nastavka školovanja nalaze se između tih dviju skupina, no nešto su bliže učenicima s fakultetski obrazovanim očevima (oko 68% njih želi nastaviti školovanje). No, potrebno je preciznije odrediti stupanj povezanosti među tim varijablama te je li ona statistički značajna. Statistička značajnost i mjere povezanosti prikazani su u Tablici 5.

Tablica 5. Mjere povezanosti namjere nastavka školovanja i obrazovanja oca

<i>Mjera</i>	<i>Veličina</i>	<i>Statistička značajnost</i>
χ^2	7,47	0,024
Cramerov V	0,20	0,024
Koeficijent kontingencije	0,19	0,024

Budući da je χ^2 statistički značajan na razini $\alpha = 0,05$, može se odbaciti nulta hipoteza po kojoj ne postoji povezanost između stupnja obrazovanja očeva i namjere nastavka školovanja učenika završnih razreda srednjih škola. Kao što je vidljivo, simetrične mjere povezanosti među tim varijablama (Cramerov V i koeficijent kontingencije) slične su veličine i iznose otprilike 0,20.

S obzirom na to da je povezanost stupnja obrazovanja majki i namjere nastavka školovanja vrlo slična prethodno utvrđenoj povezanosti obrazovanja očeva i namjere nastavka školovanja, te rezultate nećemo prikazati tablično. Može se napomenuti da je χ^2 statistički značajan na razini $\alpha = 0,05$ te da se vrijednost simetričnih mjera povezanosti kreće otprilike 0,19.

Daljnja analiza pokazuje jaku povezanost vrste srednje škole koju učenici pohađaju i namjere nastavka školovanja. Naime, učenici gimnazija u većoj mjeri od učenika strukovnih škola namjeravaju školovanje nastaviti na nekoj od visokoškolskih institucija, što je bilo i očekivano zbog samog tipa škole koja zahtijeva daljnju izobrazbu. S obzirom na to da postoji povezanost između obrazovanja roditelja i vrste srednje škole koju učenik pohađa, željelo se utvrditi koliko se utjecaj obrazovanja roditelja na namjere nastavka školovanja ostvaruje preko odabira različitih vrsta srednjih škola, tj. je li taj utjecaj značajan i nakon što je odabrana srednja škola. S obzirom na to da je zavisna varijabla (namjera nastavka školovanja) dihotomna, kao model je odabrana *binarna logistička regresija* s nezavisnim varijablama obrazovanja oca, spola učenika i vrste srednje škole koju učenik pohađa. S obzirom na jaku povezanost između obrazovanja oca i obrazovanja majke učenika, zbog mogućeg problema kolinearnosti u model kao nezavisna varijabla nije uvrštena varijabla obrazovanja majke.

Model s tim dvjema nezavisnim varijablama pokazao se statistički značajnim ($\chi^2 = 43,94$, $p < 0,00$). *Cox & Snell R²* iznosi 0,20, a *Nagelkerke R²* otprilike 0,29, što pokazuje da model tumači 20–30% varijance. Udio uspješne klasifikacije učenika koji imaju, odnosno nemaju, namjeru nastavka školovanja iznosi 76,7%, što je više od apriorne klasifikacije na osnovi modalne vrijednosti (70,2%). Utjecaj pojedinih varijabli i statistička značajnost prikazani su u Tablici 6.

Tablica 6. Binarna logistička regresija – namjera nastavka školovanja

	<i>B</i>	<i>S.E.</i>	<i>Wald</i>	<i>df</i>	<i>Sig.</i>	<i>Exp(B)</i>
Obrazovanje oca	0,14	0,328	0,19	1	0,67	1,15
Vrsta škole			33,45	2	0,00	
Vrsta škole (1)	2,64	0,63	17,46	1	0,00	14,02
Vrsta škole (2)	1,94	0,38	25,47	1	0,00	6,93
Spol	–0,54	0,41	1,79	1	0,18	0,58

Spol učenika, prema primijenjenom modelu, nije statistički značajno povezan s namjerama nastavka školovanja, no vidljiv je velik utjecaj vrste srednje škole koju učenik pohađa na namjere nastavka školovanja. Tako odnos šansi (*odds ratio*) nastavka školovanja za učenike gimnazija u us-

poredbi s učenicima trogodišnjih strukovnih škola iznosi otprilike 14, a za učenike četverogodišnjih strukovnih škola u usporedbi s učenicima trogodišnjih strukovnih škola približno 6,9. Taj je rezultat razumljiv i očekivan s obzirom na to da nastavak školovanja za učenike trogodišnjih strukovnih škola uključuje i prethodno završavanje četvrtoga, dodatnog razreda. Za ovo je istraživanje puno važniji podatak po kojemu obrazovanje oca ne pridonosi prognozi postojanja ili nepostojanja namjere nastavka školovanja, a taj se rezultat dobije i u slučaju simultanog i hijerarhijskog uvrštenja varijabli u model. Stoga se može zaključiti da postoji ključni utjecaj obrazovanja oca na izbor srednje škole,⁶ a time neizravno i na nastavak školovanja na fakultetu, tj. namjeru odlaska na fakultet. No, nakon što je srednja škola izabrana, taj utjecaj prestaje biti važan. Budući da se taj utjecaj, prema našim podacima, ostvaruje na prijelazu iz osnovne u srednju školu, u njegovoj pozadini mogu stajati veće ambicije obrazovanijih roditelja koje se jednim dijelom prenose i na djecu (budući da je odluka o vrsti srednje škole koja će se pohađati vjerojatno zajednička odluka roditelja i djece), odnosno različiti školski uspjeh uvjetovan motivacijskim čimbenicima ili, možda, naslijeđenim sposobnostima. No, isto tako, moguće je da je sâm čin izbora određenog tipa škole ili izbora o nastavku školovanja na neki način uvjetovan društvenim položajem učenika odnosno roditelja.

Drugim riječima, moguće je da u pozadini tih rezultata stoji kombinacija onoga što je Boudon (1974) nazvao primarnim i sekundarnim učincima stratifikacije. Prema njemu, naime, primarni učinci stratifikacije uključuju kulturne razlike između pojedinih društvenih slojeva (prenošenje vrijednosti individualnog postignuća) koje utječu na različit školski uspjeh njihove djece, a samim time i na različite mogućnosti koje se tiču nastavka školovanja ili upisivanja određenog tipa škole. Sekundarni učinci stratifikacije odnose se na društvenu uvjetovanost sâmog čina odluke o nastavku školovanja. Naime, Boudon pretpostavlja da ljudi imaju averziju prema riziku pa su stoga djeca motivirana da postignu barem jednak stupanj obrazovanja kao i njihovi roditelji kako bi izbjegla silaznu društvenu pokretljivost. Samim će time djeca roditelja višega društvenog statusa biti ambicioznija u pogledu nastavka školovanja od djece čiji su roditelji nižega društvenog statusa, budući da zadržavanje društvenog statusa u njihovu slučaju uključuje postizanje relativno visokog stupnja obrazovanja. Štoviše, međugeneracijska pokretljivost ne umanjuje se samo zbog odluka o nastavku, tj. duljini školovanja, nego i biranjem različitih vrsta škole i studija, odnosno različitih obrazovnih područja. Tako djeca poljoprivrednika češće od ostalih biraju

---

⁶ Postoji i utjecaj obrazovanja majke, s obzirom na to da model s obrazovanjem majke kao nezavisnom varijablom daje slične rezultate.

upravo to područje kao svoju profesiju, djeca iz radničkog sloja tehnička područja, djeca poduzetnika financijsko i trgovačko obrazovanje, a djeca profesionalaca češće biraju opće obrazovanje te prestižnije studije poput ekonomije i prava (Van de Werfhorst, 2002). Sve te odluke očita su posljedica želje za očuvanjem postojećega društvenog statusa, u međugeneracijskom smislu.

Dakako, razlike u odlukama ne moraju nužno biti posljedica racionalne kalkulacije troškova i koristi, nego mogu biti i posljedica različitih vrijednosti, odnosno »klasnih kultura«. Naime, istraživanja pokazuju da roditelji iz nižih društvenih slojeva više vrednuju brže zauzimanje radnih uloga i financijsku neovisnost djece u usporedbi s roditeljima iz viših društvenih slojeva. Taj se vrijednosni obrazac prenosi i na njihovu djecu pa postoje dva različita obrasca odrastanja, jedan koji vodi k bržem napuštanju škole, društvenoj zrelosti i zauzimanju uloge odraslih i drugi obrazac koji je usmjeren na više vrednovanje obrazovanja, i to ne samo radi njegova instrumentalnog značenja, te na produženje ovisnosti o roditeljima i odlaganje zauzimanja društvenih uloga karakterističnih za odrasle (Jones i dr., 2004). Ti obrasci mogu biti toliko čvrsti i dugotrajni da poprimaju oblik *habitusa* unutar kojeg se pojedini oblici djelovanja procjenjuju kao realistični ili nerealistični u ovisnosti o »pravilima igre« tj. pretpostavljenom načinu na koji društvo funkcionira i pretpostavljenom mjestu pojedinca u njemu. Tako obrazovanje u habitusu mladih iz radničkog sloja može biti shvaćeno kao nerealističan životni izbor, ne samo zbog toga što je rizično s aspekta potrebnih financijskih ulaganja i neizvjesnog povrata uložениh sredstava, nego i zbog toga što se ne uklapa u njihov životni stil obilježen maskuliniziranim, »čvrstim« načinima ponašanja (Archer i dr., 2007).

Zaključak

Informacijsko društvo uz raznolike strukturne promjene donosi i pojačanu ulogu obrazovanja i obrazovnog sustava, kako u stvaranju društvenog blagostanja, tako i u stvaranju i reprodukciji postojećih društvenih nejednakosti. Obrazovne kvalifikacije imaju veliku važnost u gospodarstvu sve više zasnovanom na proizvodnji i distribuciji znanja te na globaliziranoj konkurenciji koja neobrazovanoj, manualnoj radnoj snazi onemogućuje primjenu strategije zaštite vlastitih interesa putem sindikalnog organiziranja. U tom je kontekstu još zaoštrenija suprotnost između načela građanstva zasnovanog na jednakosti i društvenoj pravednosti s jedne, te načela slobode izbora i efikasnosti zasnovanim na realnostima društvene stratifikacije s druge strane. Zahtjevi za jednakošću izraženi kroz demo-

kratski proces te parcijalni interesi koji se ostvaruju kroz tržišne strategije često se sukobljuju, a ta se suprotnost neizbježno reflektira i na područje obrazovanja (Halsey, 1990).

Stoga se i obrazovne nejednakosti, tj. utjecaj socijalnog podrijetla učenika na njihove obrazovne ambicije i put kroz obrazovni sustav nameće kao bitna istraživačka zadaća. U ovome se radu, na temelju podataka koji su bili dostupni, socijalno podrijetlo srednjoškolskih učenika i studenata operacionaliziralo kroz stupanj obrazovanja njihovih očeva i majki, što se u kontekstu sociologije obrazovanja ponajviše odnosi na različite razine kulturnog kapitala kojeg roditelji posjeduju i socijalizacijom prenose na vlastitu djecu. Rezultati upućuju na zaključak da su i obrazovne ambicije (namjera nastavka školovanja) i ostvareni obrazovni rezultati (dolazak do posljednje godina studija) povezani s obrazovanjem roditelja, što upućuje na njihovu društvenu strukturiranost, tj. na moguće postojanje obrazovnih nejednakosti u hrvatskome obrazovnom sustavu. Analiza je pokazala i da se različite obrazovne ambicije srednjoškolaca mogu povezati s prvom obrazovnom tranzicijom, tj. s izborom gimnazije kao vrste srednje škole koja češće vodi do nastavka školovanja na visokoškolskim institucijama. Ipak, budući da su dostupni podatci uvjetovali da ovo istraživanje bude pretežito deskriptivnog tipa, njegovi su rezultati preliminarni. U daljnjim istraživanjima socijalno podrijetlo učenika trebalo bi operacionalizirati na multidimenzionalan način, odnosno pripadnost društvenom sloju operacionalizirati ne samo kroz obrazovanje, nego i kroz prihod i profesionalni status (vrstu zanimanja kojim se pojedinac bavi). Također, treba razmotriti i niz drugih varijabli koje imaju utjecaj na istraživanu problematiku, kako bi se omogućilo razdvajanje različitih čimbenika koji mogu biti odgovorni za postojanje obrazovnih nejednakosti, tj. narušavati načelo jednakosti obrazovnih šansi. Drugim riječima, u istraživački bi nacrt trebalo uključiti i varijable poput obrazovnog uspjeha, vrijednosti i stavova, kulturnog kapitala, razlika u obiteljskoj socijalizaciji i sl., koje bi omogućile pouzdaniji zaključak o postojanju nejednakosti u hrvatskom obrazovanju, kao i njihovih konkretnih uzroka. Također, ovo se istraživanje odnosilo samo na osječke srednjoškolce i studente, a moguće je pretpostaviti da u tom smislu postoje različitosti u pojedinim dijelovima Hrvatske, kao i između ruralnih i urbanih područja, imajući na umu varijacije u gospodarskom razvoju te stupnju obrazovanja i drugim relevantnim čimbenicima. Ta bi preciznija i razrađenija istraživanja trebala omogućiti i provođenje mjera za smanjenje obrazovnih nejednakosti, tj. omogućivanje realiziranja potencijala svakog pojedinca neovisno o njegovu socijalnom podrijetlu.

LITERATURA

- Archer, Louise, Hollingworth, Sumi i Halsall, Anna (2007). »University's not for Me – I'm a Nike Person': Urban, Working-Class Young People's Negotiations of 'Style', Identity and Educational Engagement«, *Sociology*, 41 (2): 219–237.
- Bjelajac, Slobodan i Pilić, Šime (2005). »Odnos identiteta i želje za priključenjem Europskoj Uniji studenata nastavnčkih studija u Splitu«, *Revija za sociologiju*, 36 (1–2): 33–54.
- Boudon, Raymond (1974). *Education, Opportunity and Social Inequality: Changing Prospects in Western Society*. New York: John Wiley & Sons.
- Böhme, Gernot (1997). »The structures and prospects of knowledge society«, *Social Science Information*, 36 (3): 447–468.
- Brown, Phillip (1995). »Cultural Capital and Social Exclusion: Some Observations on Recent Trends in Education, Employment and the Labour Market«, *Work, Employment & Society*, 9 (1): 29–51.
- Chiu, Ming Ming i Khoo, Lawrence (2005). »Effects of Resources, Inequality and Privilege Bias on Achievement: Country, School and Student Level Analyses«, *American Educational Research Journal*, 42 (4): 575–603.
- Giddens, Anthony (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Goldthorpe, John H. (2003). »Problems of 'Meritocracy'«, u: A. H. Halsey, Hugh Lauder, Phillip Brown i Amy Stuart Wells (ur.). *Education: Culture, Economy and Society*. Oxford: Oxford University Press, str. 663–682.
- Halsey, A.H. (1990). »Educational Systems and the Economy«, *Current Sociology*, 38 (2): 79–101.
- Ilišin, Vlasta (2008). »Skica za sociološki portret zagrebačkih studenata: uvod u istraživanje hrvatskih studenata danas«, *Sociologija i prostor*, 46 (3–4): 221–240.
- Jones, Gill, O'Sullivan, Ann i Rouse, Julia (2004). »'Because It's Worth It?': Education Beliefs Among Young People and Their Parents in the United Kingdom«, *Youth & Society*, 36 (2): 203–226.
- Lynch, Kathleen i Baker, John (2005). »Equality in education: An equality of condition perspective«, *Theory and Research in Education*, 3 (2): 131–164.
- Pavić, Željko (2008). »Poduzetništvo mladih i 'nova ekonomija'«, *Ekonomski vjesnik*, 21 (1–2): 85–93.
- Ream, Robert K. i Palardy, Gregory J. (2008). »Reexamining Social Class Differences in the Availability and the Educational Utility of Parental Social Capital«, *American Educational Research Journal*, 45 (2): 238–273.
- Reay, Diane (2004). »Exclusivity, Exclusion and Social Class in Urban Education Markets in the United Kingdom«, *Urban Education*, 39 (5): 537–560.
- Reich, Robert B. (2003). »Why the Rich Are Getting Richer and the Poor, Poorer«, u: A. H. Halsey, Hugh Lauder, Phillip Brown i Amy Stuart Wells (ur.). *Education: Culture, Economy and Society*. Oxford: Oxford University Press, str. 663–682.

- Rohrbach, Daniela (2007). »The development of knowledge societies in 19 OECD countries between 1970 and 2002«, *Social Science Information*, 46 (4): 655–689.
- Sullivan, Alice (2001). »Cultural Capital and Educational Attainment«, *Sociology*, 35 (4): 893–912.
- Van de Werfhorst, Herman G. (2002). »A Detailed Examination of the Role of Education in Intergenerational Social-class Mobility«, *Social Science Information*, 41 (3): 407–438.

Social Origin and Educational Inequalities: A Study on the Example of Students and Secondary School Pupils in Osijek

Željko PAVIĆ
Krunoslav VUKELIĆ
Audeo, Osijek
audeo@audeo.hr

The authors start with the assumption that education is becoming increasingly important in the modern, information society, not only in creating societal wealth, but in relation to social inequalities as well. Therefore, the equality of educational opportunities represents an important part of a just, meritocratic society, which implies the decreasing importance of social origin on educational outcomes. In this article, the authors further present the results of empirical research on a sample of 400 secondary school and university students in Osijek, with the principal aim of identifying the scale of educational inequalities. In the first part of the analysis, it was established that the university students come from better educated families, compared to the general population. Further results showed that the educational aspirations of secondary school students are significantly correlated with the educational level of their parents, and that this influence is mediated through the choice of the particular type of secondary school (i. e. gymnasium). Both results indicate the existence of educational inequalities i.e. undermining the principle of the equality of educational opportunities, but more precise identification of their scale and causes calls for wider research.

Key words: information society, education, social origin, meritocracy, educational inequalities